

Jarkko S. Tuusvuori

SUOMENTAJAN ESIPUHE

Québecin yliopiston poliittisen filosofian professori Gilbert Laroche on käytännön miehiä. Hänen kovin teoreettiselta vaikuttava kysymyksenasettelunsa 'tekijyyden' erityisyyksistä juontuu mitä konkreettisimmasta haasteesta. Kuinka tuomioistuinten olisi ratkottava kiistat väärennöksistä tilanteessa, jossa yhtäältä tekninen edistys on uusintu perinteisen viestinnän kokonaistentän ja toisaalta filosofinen kehitys on johtanut omintakeisuuskäsitysten mullistumiseen?

Samaa sukua on sanakirjantekijän perusongelma. Mitä ottaa mukaan muotiin tulevia uudissanoja niin, että sanastosta tulee sekä suhteellisen ajanmukainen että kohtuullisen kestävä, ja kuinka taas määritellä äkkipäätä tutummanoloinen termi, jonka ymmärtämistavat näyttävät radikaalisti huojahtaneen totunnaisista asemistaan? Samaa sukua sen tähden, että siinä missä filosofiset keskustelijat voivat jatkaa 'tekijyyden' tai minkä hyvänsä ilmiön, käsitteen ja sanan ruotimista loputtomiin, tuomari ja leksikografi joutuvat sulkemaan tapauksen rajallisessa ajassa. Larocheille tavallaan hännää filosofeja ottamaan osaa ikuisuuskiistoihin muilla kuin iänikuisilla tavoillaan.

EU:ssa laaditaan paraikaa tekijänoikeusdirektiiviä. Eri-tyisongelmaksi nousee internet-palvelujen kohtalo: verkko on täynnä tavaraa, jonka valmistajaa ei ilmoiteta. Osittain kysymys on siitä, tulisiko tarjontaa tarkastella sen hyvän tavan näkökulmasta, joka pätee mainosalalla (tekijöitä ei mainita), vaiko sen, jota noudatetaan elokuvatuotannossa (murtosekunnin vilahtava näyttelijäkin nimetään lopputeksteissä) (vrt. Niiranen & Tarkela 1998, 39).

On silti polttavampia (lue: taloudellisia) kysymyksiä. Ryhtyvätkö informaation tuottajat rahastamaan käyttäjiä? Alkavatko skribentit (kuvittajat, ääntäjät) saada jotain korvausta kynäilyistään (piirroksistaan, sävelmistään)? Paikalliskamppailuna voi luvassa olla Suomen kirjastolaitos vs. Kopioston, Kuvaston, Teoston ja Gramexin yhteisjoukkue.

Täällä tekijänoikeuskysymysten kenties filosofisin ulottuvuus — plagioimisen ja uuskäytön välinen suhde — nousi syksyllä 1995 tapetille 'pelon maantieteestä' käydyssä keskustelussa. Tutkija Hille Koskela koki tulleen loukatuksi kirjailija Anja Kaurasen *Pelon maantiede* -romaanin johdosta, koska Kauranen (väärin)käytti teoksensa tekstiaineksena myös sitä tieteellistä tai opillista kirjallisuutta, jota Koskela kollegoineen oli aiheesta tuottanut. Tutkija valitti, että tutkimus — niin tutkijain ja tutkimusaiheen uskottavuus kuin siitä paljolti riippuva rahoituskin — kärsii moisesta kyseenalaisesta kierrätyksestä. (Ks. Koskela 1995.)

Tapaus osoitti ainakin sen, että ideariihissä termivarsioineen huhkivat käsittepuijat sen paremmin kuin ketkään sanankäyttäjät eivät tosiasiansa nauti lain suojaa. Turva, jota tekijänoikeuslaki tarjoaa, ei ole mikään FBI:n todistajainsuojeluohjelma. Lainsuojattomuus voi silti olla siunauksellistakin, sillä *to live outside the law you must be honest*.

Maailmalla tekijänoikeuden filosofiset ongelmat ovat tulleet kenties voimallisimmin esiin, kun Richard Wolin kokosi Heideggerin natsikytkentöjä selvitelleen antologi-ansa. Talkoisiin osallistui Jacques Derrida, joka kuitenkin vetäytyi *Heidegger Controversy* -teoksen toisesta painoksesta. Copyrightiinsa vedoten hän pidätti oikeuden käyttää tekstiään hankkeessa, jonka linjoilla ei enää katsonut voivansa seistä. Wolin sai aiheen nälväistä: tekijän kuolemasta melkoisen osasyllisyyden kantava Derrida oli valmis vaikka kärkeä tekijyytensä puolesta. (ks. Wolin 1989.)

Derridan nimeen kiinnittyy eittämättä paljon käsillä olevasta problematiikasta. (ks. erit. Derrida 1977) Hänhän (hänhänhän...) se nimenomaan on, jonka nimissä on julkaistu 'allekirjoitusta' ja itsetilitystä kyseenalaistavia puheenvuoroja. Derrida on luonnehtinut signeerausta — "linkkiä tekstin ja tekijänoikeutta nauttivan henkilön erisnimen välillä" — siksi epäamättömäksi "varmuudeksi", josta "kirjallisen elämäkerran" lajityyppi tiukimmin pitää kiinni (Derrida 1984, 24-7). Toisaalta hän on suominut Heideggerin tapaa vastustaa biografista lähestymistapaa, koska tuo vastustus näyttää olettavan "sovinnaisen käsityksen biografiasta" (Derrida 1981/1984, 5-12). Derrida ei siis ole noin vain jätteistänyt tekijyyden, sopimuksen ja allekirjoituksen käsitteitä, vaan, vallankin Nietzsche tapauksen yhteydessä, peräänkuuluttanut uudenlaista ymmärrystä teoksen ja elämän suhteesta (Derrida 1976/1984, 40-3).

Derridaa voisi kiinnostaa aikanaan suosittu berliiniläisen, niin Nietzsche kuin Engelsinkin riepotteleman filosofin, Eugen Dühringin harrastama menettely. Tämä omaeläkertansakin parissa ahkeroinut antisemiitti kun varusti teoksistaan otettujen painosten kaikki eksemplaarit omakätisellä allekirjoituksellaan (ks. Dühring 1865/1891, iv).

Yhtä kaikki tekijän poissaolo on hyvää vauhtia normalisoituva tila tämän ajan filosofisesti virittyissä teoreti-oinneissa. Biografismin vastaisella ristiretkellä 'tekstuaalisuudesta' on tullut jotakin, jolle ei pidä mennä kirjaamaan ankkuripaikaksi alkulähdettä, vanhemmuutta, tekijyyttä. Ei pidä, koska niin määräävät aikamme vaikutusvaltaisimmat teorian tekijät.

Tästä on puhe Larocheen artikkelissa. Häntä mukailen voisi kysyä, mitä olisi Foucault mahtanut sanoa, jos hänen maansa filosofisessa yhdistyksessä — Foucault SFY-miehenä! — lausumansa tekijän nekrologi olisi uutisoitu kaikissa seuraavan päivän sanomalehdissä otsikoin "Derridan puhe sai komeat aplodit" tai "Deleuzen esitys aiheutti myrskyisän keskustelun". Biografisen tietämyksen valossa Foucault olisi todennäköisesti suhtautunut tähänkin kohtalonoikkun huivittuneesti. Mutta ainakin hänen ihailijansa ja vastustajansa polttaisivat yhdessä tuumin päreensä, jos joku menisi kiittelemään hänen näytteillepantonsaan jotakuta toista huippu-*auteuria*, suomalaista tusina-ajattelijaa, kasvottomia sosiaalisia mahteja, ilmaisuttomia libidinaalisia mikropurskeita tai nimeämättömissä olevia alkeishiukkasia. Valtavalle joukolle tekijyyden kyseenalaistajan juhlijoita ja parhaajia säilyy tärkeänä aloittaa lauseensa sanoin "Foucault [eikä kukaan muu kuin Foucault] sanoi, että..."

Juridisessa katsannossa tekijöiksi luetaan "yleisesti ottaen kaikki ne henkilöt, joiden toiminnasta voi syntyä itsenäisiä ja omaperäisiä luomistyön tuloksia" (Niiranen & Tarkela 1998, 135). Filosofisessa katsannossa 'tekijyyt' ei tällaisesta määrittäyksestä selkiydy, paremminkin päinvastoin. Ongelmalliseksi tulevat niin 'henkilöys', 'toiminta', 'syntyminen', 'itsenäisyys', 'omaperäisyys', 'luomistyö' ja

sen 'tulokset'.

Ranskassa käsite *auteur* ei ilmaise vain meikäläisittäin suhteellisen neutraalia 'tekijyyttä', vaan muiden latinaa lainaavien kielten tapaan 'auktoriteettia' sekä omana erityisvivahteenaan kunniakasta, ylvästä, suureleisesti komeilevaa otööriä, jotakuta, joka keksii, luo, tekee ja toteuttaa, kun muut lähinnä vain avustavat tai hoitelevat taustoja. Malliesimerkki *otær*-hahmosta on elokuvaohjaaja, joka nappaa nimiinsä koko rainan: "A Jean-Jacques Annaud Film".

Auteur käännetään tässä suomennoksessa, alkupe-
räisteoksesta julkaistavassa jälkipäätteessä (ks. Niiranen & Tarkela 1998, 51), "tekijäksi" ja *autorité* "tekijyydeksi". Hankaluus kasvaa oikeastaan vasta, kun Larochelle viittaa Alexander Nehamasin erotte-
luun *writer (écrivain) / author*. Siirrytään filosofisesta subjektikysymyksestä ja sen oikeudellisesta ongel-
masta kohti esteettistä pulmaa kirjallisen teoksen työnjaosta (tekijä, kirjailija, kirjoittaja, kertoja, puhuja, henkilöt). Larochellen artikkelissa käytetään ker-
ran käsitettä *locuteur* (puhujaa, *locutor, speaker*) ja kerran käsitettä *énonciateur* (lausuja/esittäjä/puhuja, *enunciator, utterer*), ja myös kiinnitetään huomiota intertekstuaalisuuteen, mutta ei suoranaisesti tartu-
ta näihin haasteiseen. Pääpaino pysyy tekijänoikeu-
den (*droit de l'auteur*) käytännöllisessä ongelmassa.

Tuumia sopii, päätyykö Larochelle tästä jännittä-
västä lähtökohdasta, ja ansiokkaasta yrityksestään ohjata modernien klassikoiden ja näiden viimeaikais-
ten kriitikoiden välimaastoon kummaltakin osapuolelta opikseen ottaen, liiaksi yksinkertaistamaan asi-
an. Etsiytyykö hän toisin sanoen kaventamaan teki-
jyyttä kyseenalaistavat filosofiset hankkeet ja tarjoa-
maan käytännöllistä reseptiään noiden hankkeiden ja siis filosofian ohi. Jos niin olisi, jouduttaisiin usko-
maan, että filosofien osumatarkkuudesta (muidenkin kuin Althusserin) päätetään lakitivassa. Tuomarista tulisi asiantuntijavaltaa käyttävä filosofinen maalliko, herasfilosofi. Ainakin Kantin ajatus kosmofilosofisesta lainsäätäjästä (Kant 1781/1787, A 832-51/B 860-79) vesittyisi pahemmin kuin kukaan valistaja olisi voinut uskoa.

Gilbert Larochelle on useiden artikkelien ohella jul-
kaissut hiljattain teokset *L'imaginaire technocratique*, Boréal, Montréal 1990, ja *Philosophie de l'idéologie. Théorie de l'intersubjectivité*, PUF, Paris 1995.

Kirjallisuus

- Jacques Derrida, *Limited Inc.* The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1977.
- Jacques Derrida, *Otobiographies. L'enseignement de Nietzsche et la politique du nom propre* (1981). Galilée, Paris 1984.
- Jacques Derrida, "Interpreting Signatures (Nietzsche / Heidegger) : Two Questions" (1981/1984). Teoksessa *Looking after Nietzsche*, ed. Lawrence A. Rickels. State University of New York Press, Albany 1990, 1-17.
- Jacques Derrida, *Signéponge / Signsponge*, trans. Richard Rand. Columbia University Press, New York 1984.
- Eugen Dühring, *Der Werth des Lebens* (1865). 4. Aufl. Reiland, Leipzig 1891.
- Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft* (1781/1787), toim. Ingeborg Heidemann. Reclam, Stuttgart 1968.
- Hille Koskela, "Pelon maantiede ja naisväkivalta" (yliö), *Helsingin Sanomat*, 1/IX/95.
- Valteri Niiranen & Pekka Tarkela, *Tekijänoikeuden tietosanakirja*. Werner Söderström Lakitieto, Helsinki 1998. (Sisältää sanaselitysten lisäksi myös oikeustapausesimerkkejä sekä Tekijänoikeuslain 8.7.1961/404 ja Tekijänoikeusasetuksen 1995.)
- Wolin, Richard 1993, "Introduction". Teoksessa *The Heidegger Controversy. A Critical Reader*, ed. R. W. The MIT Press, Cambridge, Mass., 1-12.